

Sayı: 2

Yıl: 1986

MARMARA ÜNİVERSİTESİ FEN - EDEBİYAT FAKÜLTESİ

TÜRKLÜK ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

İstanbul - 1987

ATATÜRK'ÜN BİLİNMEYEN BİR TELGRAFI

MÜCTEBA İLGÜREL*

Engin bir tarih kültürüne sahip bulunan Atatürk'ün Osmanlı devletinin kuruluş törenleri için Ankara'dan gönderdiği telgrafını yayınlamış bulunuyorum¹. Bir koleksiyonu dışında nüshaları tamamen ortadan kalkmış olan “*İzmir'e Doğru*” gazetesinde bulduğum bu telgraf, dikkatleri çekmişti. Yakın zamanda mezkûr gazetenin fotokopisini temin ettim. Bu sayede gazeteyi yakından tetkik etme imkânını elde ettim². Dikkatle baktığımda Mustafa Kemal Paşa'nın bir telgrafının daha bulunduğunu gördüm. Yaptığım araştırmalarda, diğeri gibi bunun da gazete sütunlarında unutulup kaldığını gördüm³. Kurtuluş Savaşı yıllarında, Atatürk'ün millî birlik ve beraberliğe “vahdet-i millîye” ifadesiyle ne derecede önem verdiğini anlatan bu telgrafi yayınlamak benim için şerefli bir görev olmaktadır.

Bu telgraf, “*İzmir'e Doğru*” gazetesinin 7 Kânûn-ı sâni 336 tarih ve 16 numaralı nüshasında bulunmaktadır. Gazete o günlerde tek yaprak hâlinde yayınlanmakta olup, telgraf ikinci sahifede yer almaktadır. Bu telgrafi, Balıkesir Redd-i İlhak Cemiyeti Kongreleri ve düşmana karşı sürdürülen faaliyetleri özetleyerek takdim edeceğim:

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ Mücteba İlgürel, *Atatürk ve Osmanlı Tarihi*, “Ord. Prof. Yusuf Hikmet Bayur'a Armağan”, Ankara 1985, s. 239-245.

² “*İzmir'e Doğru*” Balıkesir Kongrelerinin yayın organı mahiyetinde olup, İzmir'in 15 Mayıs 1919'da işgali ve daha sonra ilhak haberleri üzerine 16 Kasım 1919 tarihinden itibaren bu manidar isimle yayın hayatına atılmıştır. Daha ilk nüshasındaki bir makalede “Ümid ve emel dolu kalblerimizde azm ve metânet yaşadıkça İzmir Yunan olmayacaktır. Gittikçe taşan heyecan ve galeyân-ı millî önünde bu hakikatı tasdik etmeyecek ferd tasavvur edilemez. Türk diyarında mavi ve beyazın hâkimiyetini kabul etmek Türkün ruhuna zehirli hançer saplamaktır...” ifadesi bulunmaktadır. Gazete, Mustafa Necati, Vâsıf Çınar ve Esat Çınar'ın gayretleriyle kurulup geliştirilmiştir. “*İzmir'e Doğru*” kısa zamanda bir bölge gazetesi oldu. Gazete cephelerdeki çarpışmaları, Yunan vahşetlerini halka iletiyordu. Gazete Balıkesir'in Yunan ordusu tarafından işgali (30 Haziran 1920) ne kadar intişar etmiştir. Bir müddet haftada iki, bir müddet de haftada üç kere yayınlanmıştır. Tamamı yetmişdört nüsha olup, son nüshanın tarihi 27 Haziran 1920'dir.

³ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Tamim, Telgraf ve Beyânnâmeleri* çeşitli tarihlerde 5 cilt olarak basılmıştır. Ancak bunların eksik olduğu bilinmektedir.

Mondros Mütarekesi (30 ekim 1918)'nin yürürlüğe girmesiyle Türk milletini yok edip topraklarını istilâ edebileceğini sanan güya medenî âlem, Anadolu'ya adım attığı andan itibaren büyük bir tepki ile karşılanmıştır. Vatanın her tarafında "Redd-i İlhak" cemiyetleri kurularak müstevli düşmanla mücadeleye başlanmıştır. İşte Yunan ordusuna karşı ilk mukavemet hareketini teşkilâtlandıran ve Soma, Kırkağaç, Ayvalık ve Akhisar cephelerinin bağlı bulunduğu "Balıkesir Redd-i İlhak Cem'iyeti (sonraları: Redd-i İlhak Hareket-i Millîye)" kuruldu. Anadolu'da kurulan bu çeşit cemiyetler arasında en faali Balıkesir'de kurulmuş olanıdır. Hacim Muhiddin Bey'in önderliğinde Balıkesir merkez olmak üzere bölgede gelişen mukavemet, Yunanlılarla mevziî mücadelelere başlamıştı⁴.

Vatanın kurtuluşu yolunda Balıkesir ve civarı halkının gösterdiği yoğun faaliyetler neticesinde bir hayli insan gücü ile silah ve cephâne toplanmıştı. Bu kuvvetlerin düzenli kuvvetler hâline getirilmeleri, sevk ve idareleri, ayrıca işeleri için bazı tedbirlerin alınması gerekmektedir. İşte bunun için Balıkesir'de 28 haziran 1919 da Birinci Balıkesir Kongresi başlayıp 12 temmuza kadar devam edip son buldu. Bir "Hey'et-i Merkeziye" teşekkül etti. Başkanlığa Hâcim Muhittin Bey seçildi. Cephedeki kuvvetlerin hangi kazaların yardımıyla beslenecekleri, Redd-i İlhak heyetlerinin selâhiyet ve bağlantıları, cephelerin takviyesi için hangi kazalar halkının nerelere sevk olunacakları bu kongrede tayin ve tesbit edildi⁵.

İkinci Balıkesir Kongresi, teşkilâtı geliştirip kuvvetlendirmek üzere 26 temmuzda tekrar toplandı. 31 temmuzda son bulan toplantılarda bölgedeki savunmayı ve mücadeleyi birleştirici kararlar alınmıştır. Tamamı 29 maddeden ibaret olan bu kararlardan bazıları şunlardır:

Madde 3 "Kongre teşkilât-ı muntazama dâhilinde Yunanlıları Anadolu'dan tard etmeğe azmetmiştir".

Madde 4 "Kongrenin maksad ve gâyesi istihlâs-ı vatandır. Her ne sûretle olursa olsun siyâsetle işigâli nefretle reddeder".

Madde 6 "Redd-i İlhak tabiri, vaziyet-i hâzıraya göre nâkıs olduğundan bu tabirin Hareket-i Millîye Redd-i İlhak Hey'eti sûretine ifrâğı münasib görülmüştür".

⁴ *Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hâcim Muhittin Çarışıklı'nın Kuva-yi Millîye Hatıraları (1919-1920)*, (ileride *Hâtırat*), Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1967. Bu konuda "*İzmir'e Doğru*" gazetesinde yer yer bilgiler bulunmaktadır.

⁵ Mücteba İlgürel, "*Balıkesir Redd-i İlhak Cem'iyeti ve Kongreleri*", "*Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan*" (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi) İstanbul 1973, s. 35-56.

Madde 18 “Kongrenin hitâmında, kongrenin ne maksatla teşekkül ettiği hakkında hâkipây-i şâhâneye, makâm-ı sadârete ve itilâf mümessil-i siyâsilerine birer arıza-i telgrafiye yazılması takarrür etti”.

Madde 25 “Ahâli yedinde bulunan silahların toplanması esas olarak kabûl edilmiştir”.

Madde 27 “Yunanlıları memleketimizin her tarafından tard edinceye kadar harbe devam etmek, vezâifin en birincisi olmak üzere kabûl edilmiştir”.

18. Maddede ifade edildiği gibi padişaha, ihâneti tevsik edilmiş sadriazam Ferid Paşa’ya ve İngiltere, Amerika, Fransa ve İtalya siyasi mümessillerine telgraflar gönderildi. Bu telgraflarda şu dikkat çekici ifadeler bulunmaktadır: “On asırdan beri Türk’ün zafer terânelerine bir ma’kes olan sevgili Anadolu’muzun aziz kalbgâhına saldıran sefil bir düşmanın vahşiyane savletleri”, diğer telgrafta “Anadolu’muza ta’arruz eden Yunanlıların vahşiyâne savlet ve cinayetleri”, ve yabancı devlet mümessillerine çekilen telgrafın ilk cümlesi şöyledir: “On asırdan beri Türklerin en mukaddes ve asıl bir yurdu olan Anadolu’nun bâkir topraklarına, seciye-i esâsiyeleri zulm ve cinayetten başka bir şey olmayan Yunanlıların”. Telgraf şu cümle ile son bulmaktadır: “Aksi takdirde Türk, son zerre-i hayatını da sarfedecek ve fakat hiç bir kuvvet ve tehdid karşısında hiç bir zaman işgalleri kabûl etmeyecektir”⁶.

Bundan sonra teşkilâtı genişletme çarelerini araştıran kongre, Alaşehir’de de bir kongre toplanmasına karar verdi. Kongrenin başkanı Hâcım Muhiddin Bey ve kâtibi Abdulgafur Efendi başta olmak üzere Alaşehir’e giderek, 16-25 ağustos 1919 tarihleri arasında toplandılar. Burada da kararlar alarak dağıldılar.

Balıkesir’de kongre faaliyetleri devam ederken, Erzurum’da büyük önder Mustafa Kemal Paşa’nın başkanlığında daha şumullü, daha güçlü ve mahallî değil bütün vatana âit bir kongre akdediliyordu (23 temmuz - 7 ağustos). Bir müddet sonra, Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesinden Balıkesir’e bir telgraf geldi. Telgrafın bir cümlesinde “Esasen kalbi kan ağlayan bura halkı bu teşebbüse bütün ruh ve mevcûdiyeti ile zâhirdir” ifadesi bulunmaktadır⁷. Hâcım Muhiddin Bey cevabî telgrafında “Şarktan garba doğru tevessü’ eden teşkilât-ı

⁶ *Hâtırat*, s. 112-120; Kâzım Özalp, *Millî Mücadele 1919-1922*, c. I, s. 43-48; *ayni eser*, c. II, belge 66; Celâl Bayar, *Ben de Yazdım, Millî Mücadeleye Giriş*, İstanbul 1972, c. 8, 2708-2717.

⁷ *Hâtırat*, s. 47.

vatanperverânelerile, garbdan şarka tevessü edecek teşkilât-ı nâçizânemizin birleştiği gün istihlâs-ı vatana ma'tûf teşebbüssât-ı vatanperverânemizin en büyük bir bayramı olacaktır" dikkat çekici ifadesi bulunmaktadır⁸.

Sivas Kongresi'nin de Balıkesir Kongresi ile irtibat kurduğu görülmektedir. Mustafa Kemal Paşa Sivas'tan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi adına Hâcim Muhiddin Bey'e gönderdiği 5 ekim 1919 tarihli telgrafında, İstanbul'da teşekkül etmiş bulunan Ali Rıza Paşa kabinesi hakkındaki endişelerini ifade ediyordu. Mustafa Kemal Paşa ayrıca, itilâf devletlerinin Kuvâ-yi Milliye'nin meşrûyetini ve kudretini takdir ve kabul etmelerini, Yunanlıların vatan topraklarından mutlaka tard edileceği hususunun bütün vatandaşlara duyurulmasını istiyordu⁹. Hâcim Muhiddin Bey "Karesi, Saruhan ve havâlisi Hareket-i Millîye Redd-i İlhak Hey'et-i Merkeziyesi Reisi" olarak gönderdiği aynı tarihli telgrafında Mustafa Kemal Paşa'nın fikirlerine iştirak ettiğini ifade etmekteydi¹⁰.

Mustafa Kemal Paşa'nın Hey'et-i Temsiliye adına Balıkesir Kolordu Kumandanı Kâzım Paşa'ya gönderdiği 14 ekim 1919 tarihli telgrafi aşağıdadır:

"... Balıkesir Redd-i İlhak Cem'iyeti Reisi Hâcim imzâsiyle ayın yirmisinde büyük bir kongreye muraħhaslar taleb olunduğu bildirilmektedir. Sivas Umûmî Kongresi ile aynı maksad-ı mukaddes uğrunda çalışan bilumûm millî cem'iyetler tevhd kılınmış ve bu sâyede milletin gösterdiği birlik ve azm ü irâde neticesi olarak vaz'iyet-i mes'ûde âhire tahassul eylemiştir. Henüz mukarrerâtdan haberleri olmadığı anlaşılan bu gibi Kuvâ-yi Millîyenin Trakya ve Paşaeli Cem'iyetinin de mülhak olduğu Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukûk Cem'iyeti Hey'et-i Temsiliyesi ile doğrudan doğruya temas eylemeleri ve Sivas Kongresi nizâmnâmesine tevfkân teşkilâtlarını ta'dil ve teklîfât ve mutâlebâtlarını ancak Hey'et-i Temsiliyemiz ma'rifetile isrâ eylemeleri vatanımızın bugün muhtac olduğu vahdet ve intizâm-ı dâhilî nokta-i nazarından kat'î ve zarûrî bulunduğunun lâzım gelenlere îzâhı ve keyfiyetin taht-ı te'mîne alınması ve

⁸ *Hâtrât*, s. 47; Hâcim Muhiddin Bey'in 7 Eylül 1335 tarihli ve Şarkî Anadolu Hey'et-i Temsiliyesi'ne hitaben ayrı bir telgrafi için bk. Uluğ İğdemir, *Sivas Kongresi Tutanakları*, Ankara 1969, s. 29-30.

⁹ *Hâtrât*, s. 81.

¹⁰ *Hâtrât*, s. 81-82.

hükümet-i merkeziyemizin selâmet-i memleket nâmına ma'tûf mesâ'î-i millîyesinde düçâr-ı sekte olmaması için kongre ve sâire gibi ictimalara bu gün lüzûm olmadığının icâb edenlere iblâğı ve netîcenin iş'ârı kemâl-i ehemmiyetle istirhâm olunur..."¹¹.

Mustafa Kemal Paşa, Kâzım (Özalp) Paşa'ya gönderdiği yukarıdaki telgrafında büyük bir kongreye lüzûm görmediğini ifade etmektedir¹². Telgrafta aynı mukaddes maksadı benimsemiş millî cem'iyetlerin Sivas Kongresi ile zaten birleştirilmiş olduğu ifade edilmiştir. Kezâ Mustafa Kemal "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cem'iyeti hey'et-i Temsiliyesi" ile doğrudan doğruya temas eylemeleri ve bu kongre nizâmnâmesine göre hareket etmeleri gerektiğini bildirmiştir. Ayrıca böyle hareket edilmesinin vatanımızın birlik ve beraberliği için zarurî olduğu, hükümet merkezinin faaliyetlerinin bu gibi faaliyetlerle engellenmemesi ifade edilmektedir. Görüldüğü gibi "... kongre ve sâire gibi içtimalara bu gün lüzûm olmadığı..." da belirtilmiştir.

Bundan sonra Hey'et-i Temsiliye ile Balıkesir Kongresi arasındaki işbirliği devam etmiştir. Şarkta teşekkül eden kongrelerin büyüklüğü kabul ve tasvib görmüştür. Nitekim Hâcim Muhiddin Bey 27 ağustos 1919 tarihli cevabî telgrafında "... Şarktan garba doğru tevessü eden teşkilât-ı vatanperverânelerile, garbtan şarka tevessü edecek teşkilât-ı nâçizânemizin birleştiği gün istihlâs-ı vatana ma'tûf teşebbüsât-ı vatanperverânemizin en büyük bir bayramı olacaktır..." diyerek takdire şayân bir ifade kullanmıştır. Hâcim Muhiddin Bey'e aynı telgrafında Balıkesir'deki faaliyetleri "şarkın küçük kardeşi" olarak değerlendirmiştir¹³. İşte bundan sonra Balıkesir kongreleri Mustafa Kemal Paşa'nın dâimâ dikkatini çekmiş ve vatanın kurtuluşu yolunda semereli mesâî devam etmiştir.

İşte yukarıdaki izahattan anlaşıldığı gibi müşterek mesâî Mustafa Kemal Paşa'nın Balıkesir kongreleri üzerinde bir himaye siyaseti takip etmesine sebep olmuştur. Onun bu düşüncelerini 4 kânûn-ı sâni 336 tarihli telgrafından anlamak mümkündür:

Mustafa Kemal Paşa'nın telgrafnâmeleri: Anadolu ve Rumeli Müdafaa'a-i Hukûk Cem'iyeti Hey'et-i Temsiliyesi nâmına

¹¹ Kemal Atatürk, *Nutuk*, İstanbul 1962, c. III, s. 1099, vesika 155 c.

¹² Umumî Anadolu Kongresi (veya Umumî Kongre, Umumî Anadolu Kongresi, Büyük Anadolu Kongresi) adı altında bir kongre tasarlanmıştır. Bunun için bk. *Hâtırat*, s. 61, 62, 63, 64, 66, 83, 84. Ayrıca aynı telgrafın *Hatırat*'taki yeri için bk. s. 90.

¹³ *Hâtırat*, s. 47-48.

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri tarafından 4 kânûn-ı sâni 336 tarihiyle Hey'et-i Merkeziyeye çekilen telgraf sûretidir:

Sivas'tan Ankara'ya kadar devâm eden seyâhatimdeki müşâhedâtımız bizlere cenâb-ı hâfız-ı hakîkînin inâyet-i Rabbânîyesi ile tecelli eden millî birliğimize müstenid teşkilât-ı millîyenin tamâmen tezâ'uf etmiş ve mukadderât-ı milleti tahlîs için ve bi-hakkın şâyân-ı istinâd bir kuvvet ve kudret hâline gelmiş olduğunu ma'aş-şükrân gösterdi. Vaz'iyet-i hâriciye bu azm ü vahdet-i milliyye sâyesinde ve Erzurum ve Sivas Kongresi esâsâtı dâiresinde menâfi'-i mülk ü millete müsâid bir şekle girmiştir. Mukaddes vahdetin ve azm ü îmânımıza istinâden mutâlebât-ı meşrû'amızın te'mîni gününe kadar kemâl-i sebât ile çalışılması ve bu beyânatımızdan köylülere kadar bütün milletin dahi haberdâr edilmesi ta'mîmen ricâ olunur¹⁴.

Mustafa Kemal Paşa bu telgrafını "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi" adına göndermiştir. Sivas'tan Ankara'ya yaptığı seyâhatinde¹⁵ tanrının yardımıyla kurulmuş bulunan teşkilâtın güçlenmiş olduğunu ve bir kuvvet ve kudret hâline geldiğini belirtmiştir. Ayrıca haricî siyâseti azim ve millî birlik sayesinde ve Erzurum ve Sivas kongrelerinde tesbit edilen kararlarla vatan ve milletin menfaatlerine uygun bir şekle girdiğini ifade etmiştir. Bundan başka Mustafa Kemal Paşa meşru haklarımız sağlanıncaya kadar sebatla çalışılmasını istemekte ve bu beyanatının köylülere varıncaya kadar herkese bildirilmesini arzu etmektedir.

¹⁴ "İzmir'e Doğru", 7 kânûn-ı sâni 336, nr. 16, s. 2.

¹⁵ Bilindiği gibi Mustafa Kemal Paşa ve Hey'et-i Temsiliye 18 aralık 1919 sabahı Sivas'tan hareketle Kayseri, Hacıbektaş, Mucur, Kırşehir, Kaman ve Beynam yoluyla 27 aralık 1919 tarihinde Ankara'ya vâsıl olmuştur. Atatürk bu seyâhatinde devamlı halkla temas hâlinde olmuş ve zaman zaman toplantılar yapmıştır. Bk. Dr. Utkan Kocatürk, *Atatürk ve Türk Devrimi Kronolojisi 1918-1938*, Ankara 1973, s. 93-94.